

— TRÅ PÅ, DIN DÆVEL!

Det gikk ei kule varmt da de tre nordmennene ble fanget på et isflak og drev mot den sikre død. En radiosender, drevet av en sykkelgenerator, var deres eneste håp.

Tekst: Harald Grevsjøtt

Det er sensommer, men sprengkaldt i Antarktis i februar 1933. Hallvard Devold fra Tysfjord sitter ved radioen og roper desperat til kamera-

ten Olav Kjelbotn. Namdalingen trækker for livet på sykkelgeneratoren, som gir senderen strøm.

Ekspedisjonen blir ledet av den erfarne polarfareren og marinekapteinen Hjalmar Riiser-Larsen. Kort etter ilandsettingen på Enderby Land øst for Dronning Maud Land, sprekker isen opp. Plutselig ligger teltet og de tre nordmennene og flyter på et isflak. Forsyningene ligger på et annet flak, de 58 hundene er på et tredje.

Det er blåst opp til storm. Fralandsvinden bringer isflaket stadig lenger bort fra land. Bølgene slår inn over flaket, som blir mindre og mindre. Nærmeste fartøy er et døgnss seilas unna. Håpet svinner, desperasjonen øker. Radiosenderen er nordmennenes eneste håp.

Skulle utforske

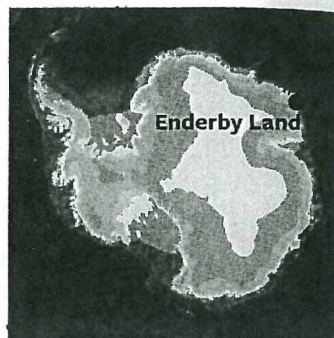
I 2012 feirer vi Amundsens erobring av Sydpolen. Men mange andre norske polbragder er havnet i skyggen av Nansen og Amundsens bravader. Riiser-Larsens sydpolekspedisjon i 1933 er en av de mest dramatiske.

Riiser-Larsen var nestkommanderende på flere av Amundsens nordpolekspedisjoner på 1920-tallet. Han ledet de to siste Norvegia-ekspedisjonene, som drev med kartlegging og erobret land for Norge på sydpolkontinentet.

Deler av kysten var overflydd, men ingen hadde utforsket landområdene fra bakken. Med sleder

FOREVIGET DRAMAET:

Olav Kjelbotn trækker på generatoren og Hallvard Devold sitter ved radiosenderen. Mens karene jobber desperat for å tilkalle hjelp, faller det utrolig nok ekspedisjonsleder Hjalmar Riiser-Larsen inn å knipse et bilde. Dermed er dramatikken foreviget for ettertiden.

HIT DRO EKSPEDISJONEN:

Enderby Land ligger øst for dagens Dronning Maud Land, og går inn på Australias territorium.

og hundespenn ville Riiser-Larsen gjøre noe med dette.

Med seg tok han de erfarne polfarerne Hallvard Devold og Olav Kjeldbotn. Planen var å gå i land på sensommeren, da isforholdene er best. Etter en overvintring skulle neste sommer brukes til utforskning.

Slik skulle det ikke gå.

- Vi er da nordmenn!

Nyttårsaften 1932 forlater Kjelbotn og den nygifte Devold Norge. Konsul og hvalfangstpioner Lars Christensen bidrar med økonomisk støtte og frakter mannskapet fra Cape Town til Antarktis med ett av sine skip.

Kysten på Enderby Land er imidlertid broket. Sjøisen kan sprekke opp, og ekspedisjonen må ha med seg et par lette aluminiumsbåter. Disse kan også brukes til å frakte ekspedisjonen langs den såkalte isbarrieren, den endeløse isbreen som kommer fra sydpolplatået. Før de når selve kystlinjen, må de gjennom et pakkisbelte som ligger noen mil utenfor.

Ekspedisjonen ankommer antarktiske farvann, der en rekke hvalfangstskuter og såkalte kokerier var i full sving.

Etter mye rekognosering finner Riiser-Larsen et mulig ilandsetningssted. Plassen er ikke velegnet, men er eneste mulighet hvis ekspedisjonen i det hele tatt skal komme seg i land denne høsten.

Her finnes det en bukt i isbarrieren, og en snøskråning som gjør det mulig å komme seg opp på det 100 meter høye isbrepåtet. Men et par tilsynelatende nybrutte isflak driver ute i fjorden. Isen kan bryte opp. ▸

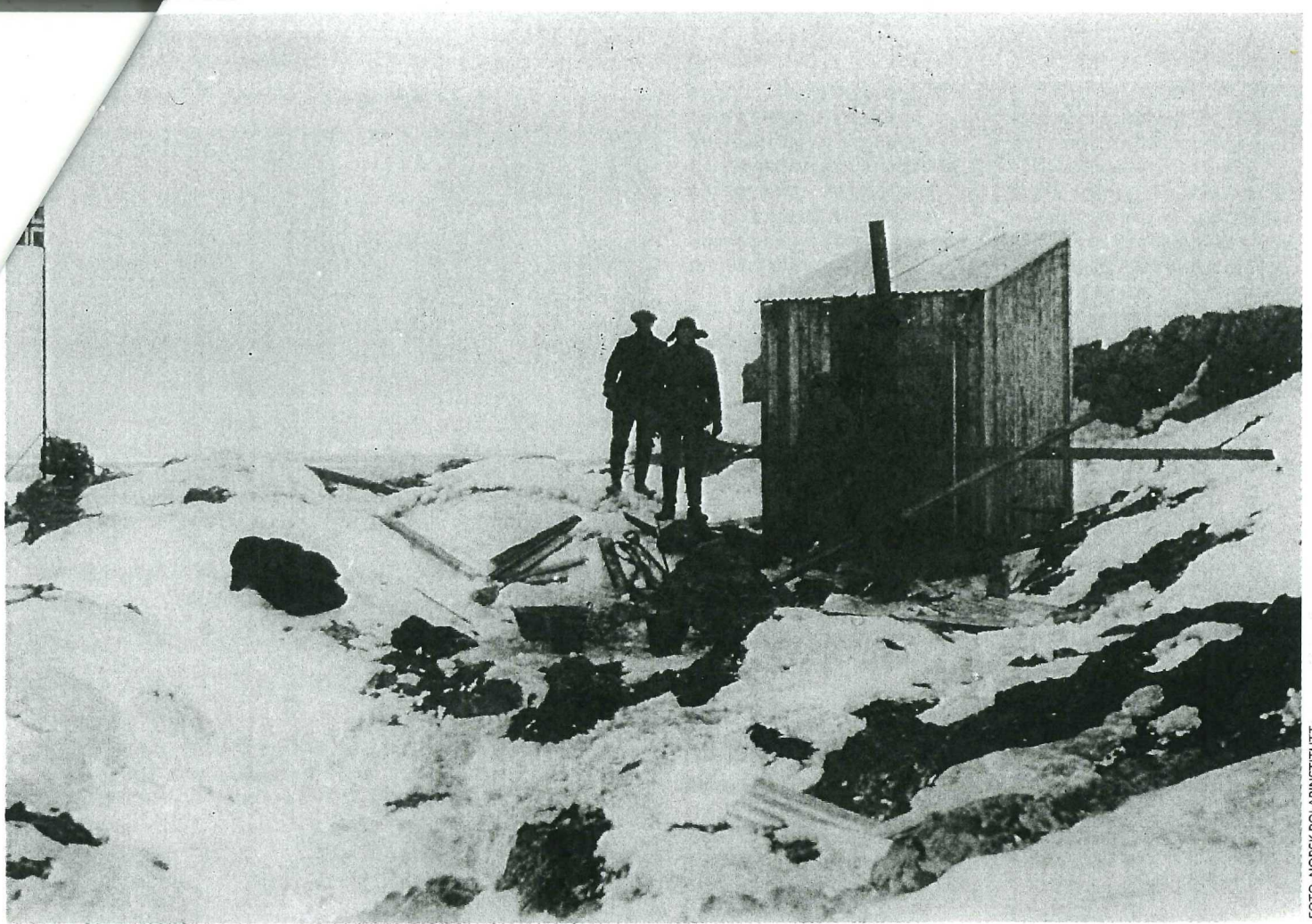

FOTO: NORSK POLARINSTITUTT

– Er dere sikre? spør kapteinen på skipet Thorgaut. Svaret lyder:

– Dette er eneste mulighet. Vi er da nordmenn. Pokker ta!

De må losse alt utstyret over på sjøisen og deretter få det fraktet innover til trygg grunn.

Skipet forlater ekspedisjonen, og nordmennene slår opp teltet et par hundre meter fra iskanten. Deretter begynner det møysommelige arbeidet med å frakte utstyr og forsyninger for et helt år, innover på isen. De etablerer et deponi der de tror de har fast grunn under beina.

Bukten i oppbrudd

Dagen etter oppdager Riiser-Larsen at et isflak, med en båt og noen bikkjer, er løsnet. Ved hjelp av den andre båten får de berget alt over til den faste iskanten.

De arbeider som gale for å få flyttet alt viktig utstyr til deponiet. Flere isflak løsner ved vannkanten, de stiger cirka en halv meter idet de slipper. Det er åpenbart et press nedenifra. Isen stønner og gir etter. De skjønner at hele bukten er i oppbrudd. Men flakene blir liggende i ro.

FOTO: PRIVAT

Et berg med sammenfrosset hvalkjøtt ligger på isen ved vannkanten. Det er hundefør, men må deles opp med øks. Derfor blir det liggende. Karene forsøker å få bikkjene til å bli ved teltet, men de går tilbake til hvalkjøttet.

Når natten faller på, må gutta dele på å holde vakt. Teltet må ikke bli revet i filler av en sprekk. Kanskje må kolli berges fra å falle i vannet.

Plutselig drønner det under beina deres. Riiser-Larsen og

Kjelbotn blir stående på et flak som er løsnet. De hopper tilbake og får berget over noe utstyr. Noen teltbarduner må flyttes. Kort etter løsner området som teltet står på. Det hever seg slik at det blir liggende tre meter over havoverflaten. Karene får over de siste kalliene. Så er det ikke annet å gjøre enn å få seg litt søvn.

Driver til havs

Neste morgen er det blitt sprekker mellom flakene, men ikke

KARRIGE KÅR: En depothytte satt opp på Bouvetøya i Sørishavet av den tredje Norwegia-ekspedisjonen. Norsk flagg ble plantet. Ekspedisjonen ble ledet av Riiser-Larsen.

ERFAREN FANGSTMANN: Olav Kjelbotn fra tiden på Grønland. Her har den meriterte skiløperen felt en diger isbjørn.

større enn at det går an å hoppe. Hundene er i god behold ved hvalkjøttet. Den dårlige nyheten er at isen har sprukket opp *innenfor* depotet.

Det tar to mann et par timer å forsere de 500 meterne med issprekker bort til depotet. De tar med fyrstikker, bensin og noe proviant tilbake til teltet. Isflakene beveger seg sakte fra hverandre. Deres eneste håp er sprængkulde og vindstille, slik at flakene fryser inn igjen. De har en avtale om å anrope skipet Thorshammer klokken ni morgen og kveld, men ikke før det er gått to døgn. Radioutstyret virker i sprængkulda, men de får ingen kontakt.

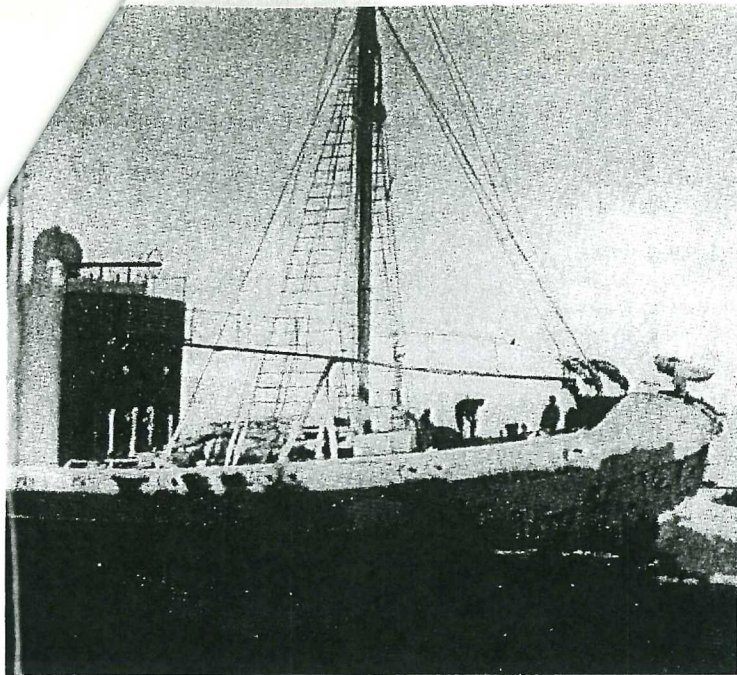

FOTO: FRA BOKEN POLARLIV, DEVOLD 1940

GÅR I LAND: Hvalbåten Thorgaut legger seg inntil fjordisen. Utstyret losses over på isen, som kort etter skal sprekke opp. Bak skimter vi «barrieren» – isbreen opp mot sydpolplatået.

Morgenen etter er flakene drevet hundre meter utover. Bikkjene er langt unna. Det er ikke lenger mulig å hoppe fra flak til flak. Issørpe gjør det omtrent umulig å komme seg fram med båten.

Klokken ni om morgenen får de endelig kontakt med Thorshammer, men Riiser-Larssen vil ennå ikke avbryte ekspedisjonen.

Det er lite bensin igjen. Derfor forsøker de sykkelgeneratoren. Den virker fint. De får vite at ingen skip er nærmere enn ett

kommer i sterk drift. De risikerer å bli knust mellom de spøkelsesaktige, blåsvarte isfjellene som tårner seg opp på alle kanter.

Sjøen går hvit og bølgene slår over flaket. Det legger seg straks en desimetertykk glasur av is på klær, telt og utstyr.

Plutselig braker de inn i et isfjell, og et hjørne av flaket raser i sjøen. De diskuterer muligheten for å gå i land på ett av isfjellene. Men det er altfor risikabelt i mørket. Karene er ikke særlig høye i hatten.

Redningen

Til alt hell løyer vinden i løpet av natten. Om morgenen er sjøen blank. Så kommer den gledelige beskjeden: En av båtene, Globe 5, er kommet seg igjennom pakkisen og er ved barrieren. Men hvordan skal de finne det bitte

« Plutselig braker de inn i et isfjell.

døgns seilas. Skipene er dessuten utenfor pakkisbeltet, som blir stadig vanskeligere å forsere på denne årstiden.

Nå må karene bruke kikkert for å se flaket med bikkjene. Depotet driver en helt annen vei. Ekspedisjonen er ikke til å berge. Med tungt hjerte formulerer Riiser-Larsen et telegram der han ber om unnsetning.

Storm og digre isfjell

Skiløperen Kjelbotn er mannen for å trække på sykkelgeneratoren. Devold sitter ved radioapparatet med ryggen til generatoren. Vet ett tilfelle svikter spenningen. Devold og Kjelbotn har en uformell og røff tone etter flere overvintringer sammen på Grønland. Devold utbryter:

– Trø på din dævel! Trø for helvete!

Så viser det seg at Riiser-Larsen har avlastet Kjelbotn ved pedalene. Å tiltale en offiser og overordnet på denne måten, er direkte skandaløst. Men Riiser-Larsen forstår situasjonen og tar det hele med et smil.

Tre båter melder over radioen at de skal lete etter åpninger i pakkisbeltet. Flaket driver nå på det åpne hav mellom gigantiske isfjell. På kvelden blåser det opp. Det er dårlige nyheter. Telt og utstyr fungerer som seil, og flaket

lille isflaket ute på det åpne havet?

Skipet sender ut «røyksignaler» hver kvarter. Omsider kan Riiser-Larsen melde at han ser skipet i kikkerten. På flaket tenner de et bål i håp om at skipet vil se røyken. Det varer og rekker, men til sist setter skipet kursen rett mot dem. De er berget!

De eneste ordene som faller da Globe 5 ankommer, er Riiser-Larsens takk til kaptein og mannskap:

– De skal ha takk, Martinsen – og dere også gutter!

Dagen blir brukt til å lete etter hunder og utstyr. De finner et flak med noe utstyr og deretter tre glade hunder. Resten er tapt.

Alle ekspedisjonsmedlemmene er selvsagt svært skuffet. Men de grep den eneste muligheten de fikk. Hvis fjordisen hadde holdt et par dager til, hadde de vært trygt i land, og et enormt, utforsket landområde hadde ligget for deres føtter.

Men når naturkreftene sammensverger seg, blir menneskenes krefter og vilje fányttes.

Natt til 24. april 1933 blinket fyrene på Skagerrak-kysten velkommen hjem til polfarerne.

harald.grevskott@egmonthm.no

Kilder: Hallvard Devold: Polarliv, Gylden-dal 1940, Norsk Polarinstitutt, Wikipedia

FOTO: RUDE/OSLO MUSEUM

EN AV DE STORE: Riiser-Larsen (t.v.) var Roald Amundsens nestkommanderende på to nordpolekspedisjoner og ledet leteekspedisjonen etter ham i 1928.

HJALMAR RIISER-LARSEN

- Født i 1890 i Oslo, utdannet ved Sjøkrigsskolen.
- Nestkommanderende på Amundsens nordpolekspedisjoner i 1925 og 1926.
- Ledet leteekspedisjonene etter luftskipet Italia og Roald Amundsen i 1928.
- Ledet de to siste «Norwegia-ekspedisjonene» i Antarktis i perioden 1929–1931.
- Kartla hvalforekomster i området, utforsket de ukjente landområdene, erobret land for Norge.
- Ble senere kontreadmiral og direktør for SAS.

HALLVARD DEVOLD

- Født i 1898 i Tysfjord, utdannet meteorolog.
- Fangstmann og oppdagelsesreisende.
- Annekterte Jan Mayen og var bestyrer der i 1926.
- Ledet ekspedisjonen i Myggbukta på Øst-Grønland, som plantet det norske flagget der i 1931.
- Radiomann, dyktig med bikkjer.

OLAV KJELBOTN

- Født 1898 i Fosnes.
- Skiløper. NM-gull på 17 og 30 km i 1924, VM-bronse på 50 km i Lahti og vant 50 km i Holmenkollen i 1926, vinner av 17 km i Holmenkollen og 4. plass på 5-mila under OL i St. Moritz i 1928, norgesmester i hundekjøring i 1939.
- Deltok i ekspedisjonen til Øst-Grønland i 1929–1931 bl.a. sammen med Devold.
- Tømmermann, skimaker og sledereparatør, dyktig med bikkjer.

FOTO: PRIVAT